

УДК: 338.664

Ю.Ф. Гудзь, М.С. Бугайчук

DOI: 10.36919/2312-7812.1.2023.35

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ СЦЕНАРНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

У статті доведено, що комплексні ресурсозберігаючі проекти, які повинні розроблятися й упроваджуватися на підприємствах, обов'язково мають забезпечувати оптимізацію споживання всіх видів ресурсів. Досліджено та підібрано підхід до організації процесів управління ресурсним забезпеченням при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства на основі аналізу та вибору пріоритетних стратегічних альтернатив з подальшим встановленням взаємозв'язку між довгостроковими цілями розвитку підприємства та існуючими або очікуваними (потенційними) ресурсами, що входять до складу ресурсної бази забезпечення. Особливістю підходу є додаткова складова з контролю якості ресурсного забезпечення розвитку промислового підприємства.

The article proves complex resource-saving projects, which must be developed and implemented at enterprises, must necessarily ensure the optimization of the consumption of all types of resources. At the same time, the strategic management of resource consumption must be ensured by observing a number of principles, which include science in combination with elements of the art of management; purposefulness of strategic management; flexibility of strategic management; unity of strategic plans and programs; creating the necessary conditions for the implementation of the resource consumption strategy (forming a strong organizational structure, developing a motivation system, improving the management structure).

Thus, based on analysis and selection of priority strategic alternatives, with the subsequent establishment of the relationship between the long-term goals of the enterprise's development and existing or expected (potential) resources that are part of the resource base of provision, an approach to the organization of resource provision management processes was researched and selected formation of industrial enterprise development strategy. A feature of the approach is an additional component of quality control of resource provision for the development of an industrial enterprise.

Ключові слова: ресурси, ресурсна база, організація, забезпечення, управління, розвиток

Keywords: resources, resource base, organization, provision, management, development

Постановка проблеми. Сталість розвитку вітчизняних промислових підприємств визначається не стільки результатом раціонального управління наявних у нього ресурсних можливостей, скільки здатністю підприємств промисловості проводити цілеспрямовану управлінську діяльність з формування та розподілення ресурсного забезпечення. Залежно від обраної стратегії розвитку промислового підприємства визначатиметься характер ресурсного забезпечення.

Сценарний підхід є одним з перспективних методів підвищення ефективності управління. Сценарне управління розглядає принципи аналізу ризиків і можливостей, вибору альтернатив ресурсного забезпечення розвитку в умовах невизначеності і врахування впливу комплексу різних факторів. Тому підбір підходу до організації

процесів управління ресурсним забезпеченням стає важливим кроком при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сценарне моделювання — це один з найбільш ефективних системних інструментів стратегічного менеджменту взагалі і стратегічного аналізу зокрема [1, 2], який підтвердив свою ефективність впродовж останніх 50-и років. Класичні рішення в сфері використання сценарного підходу в стратегічному управлінні наведено в працях Гастона Бергера та Мішеля Годе та ін. Найбільш активно проблеми стратегічного управління на основі сценаріїв майбутнього розроблялися американськими дослідниками, серед яких найбільш широкого поширення набули роботи І. Ансоффа, П. Дойля, П. Друкера, Б. Карлофа, Г. Мінцберга, М. Портера

Стратегія розвитку підприємства, її вибір і формування — це розрахована на тривалий час програма якісних позитивних змін, які можуть вплинути на сферу, засоби й форми його діяльності, систему взаємовідносин у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Якщо встановлення цілей відповідає на питання, до чого необхідно прагнути, а план дій щодо досягнення мети відповідає на питання, що ж потрібно робити, щоб досягнути поставленої мети, то стратегія відповідає на питання, якими способами можна досягнути мети. Вибір стратегії означає вибір засобів, за допомогою яких підприємство вирішуватиме завдання, що стоять перед ним.

Необхідне виокремлення принципів, які мають бути покладені в основу створення стратегії. І принцип системності є тут першим і основним. Отже, в основу розробки стратегії має бути покладений системний підхід. Стратегія — це також система (як і вся організація), яка включає відповідну ієрархію ланок, зв'язаних між собою та взаємно впливаючих одна на одну [3].

Принцип обмеженості ресурсів лежить в основі стратегії лідерства в мінімізації витрат виробництва [4]. Цей же принцип враховує і Тридід, О. М. [16], розглядаючи стратегію розвитку з точки зору ресурсного підходу.

При розгляді множини стратегічних альтернатив обирається та, яка забезпечить отримання найбільшого ефекту. На цьому акцентують увагу Джусов О.А. та Прокоф'єва А.Д. [6]. Крім цього, цей принцип реалізується у певній кількості етапів розробки та реалізації стратегії розвитку, кількість яких забезпечить оптимальність управління.

Метою статті є дослідження та підбір підходу до організації процесів управління ресурсним забезпеченням при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства.

Результати досліджень. Варто зазначити, що в основу механізмів сценарного управління закладено, окрім методології сценарного аналізу, ще сценарний синтез. Цільові сценарії добре узгоджуються із загальноприйнятими концептами сценарного синтезу: оптимістичного, песимістичного та реалістичного.

Сценарний підхід є ефективним сучасним методом вирішення ключових управлінських проблем, дозволяючи в умовах невизначеності вибудовувати стратегію розвитку через подання комплексної майбутньої ситуації [5] (табл. 1).

Таблиця 1.

Характеристика вироблення стратегії для різних сценаріїв

Стратегія	Характеристика	Відбиття на параметри	Вплив на стійкість
Компромісна («мінімального виграшу для любых варіантів розвитку подій»)	Розробляється одна стратегія що підходить для всієї множини сценаріїв. Реалізується поза залежністю від обраного сценарію та орієнтована на мінімізацію втрат (відповідно прогнозується мінімальна віддача). Підходить для верхніх стадій ЖЦ за умови мінімізації ризику	Передбачається ресурсна підтримка всіх наявних компетенцій.	Стійкість досягається через відсутність біфуркацій (стратегія підтримки обраних позицій) та забезпечення такого розмаїття компетенцій
Гнучка	Відкладання розробки стратегії до отримання більш детальних відомостей для моделювання	Потрібне забезпечення запасів в розрізі окремих складових для всіх елементів	Стійкість лише через швидке реагування на будь-які зміни у середовищі господарювання
Одночасна	Одночасна реалізація декількох стратегій (кожна з яких відповідає якомусь з сценаріїв). Виконується доки не можна визначити остаточну стратегію. Інвестування у всі напрямки розвитку	Кожен учасник виробляє власну поведінку у своїй зоні господарювання. Тут також потрібна ресурсна підтримка всіх видів діяльності.	Відсутність однієї корпоративної стратегії з одного боку зменшує стійкість через відсутність чіткого розуміння поведінки. З іншого боку — збільшує стійкість через більшу гнучкість поведінки
Ризикована («слідування найкращому сценарію»)	Орієнтація лише на один з сценаріїв (отримання максимального результату при реалізації одного з сценаріїв). Як правило обирається при неможливості оцінити ймовірність реалізації кожного сценарію	Розподіл складових забезпечення реалізації компетенцій орієнтовано на досягнення максимального виграшу при встановленій обраним сценарієм поведінці	Стійкість може бути досягнута лише за умови, що відібрана стратегія при реалізації будь-якого з решти сценаріїв не спричинить значних загроз (надмірних втрат)
Підтримки найбільш ймовірного сценарію	Вироблення стратегії у відповідності до найбільш ймовірного для реалізації сценарію (орієнтування) на складові такого сценарію	Підбираються з оглядом на розкриття обраного сценарію (без виділення ресурсів на підтримку решти видів діяльності)	Рівень стійкості корелює з показником ймовірності реалізації сценарію. При низькій ймовірності недоречно обирати даний підхід
Впливу на сценарії	Стратегія корегування результатів та умов реалізації вироблених сценаріїв. Потребує ринкової влади чи можливості впливу на оточення чи контрагентів	Наявні ресурси йдуть на такий вплив на оточення, що збільшує ймовірність реалізації саме того сценарію, на яких орієнтується стратегія	Стійкість знаходиться в прямій залежності від спроможності впливати на оточення й тим самим коригувати плин реалізації обраного сценарію

Джерело: Розроблено авторами на основі [5]

Дії, що включені в процес розробки стратегії, повинні містити певну послідовність, побудовану з урахуванням фактора часу.

Сукупність потенційних можливостей розвитку підприємства, при використанні яких відбувається забезпечення реалізації та впровадження стратегічних заходів із його розвитку прийнято характеризувати як ресурсне забезпечення. Існуючий рівень ресурсної бази забезпечення розвитку підприємства, кількісний та якісний склад забезпечувальних ресурсів є важливим підґрунтям у процесі формування стратегії розвитку та ефективності її реалізації.

Ресурсне забезпечення враховує спрямування, розширення, поповнення і відтворення джерел ресурсів і лише через можливість участі ресурсів у функціонуванні та розвитку підприємств створюється його ресурсний потенціал.

О.М. Масліченко ресурсне забезпечення розвитку підприємства визначає як сукупність певних видів ресурсів (матеріальних, технологічних, трудових, фінансових, інформаційних, інтелектуальних) і джерел їх формування, що безпосередньо беруть участь у процесах розвитку підприємства або можуть бути мобілізовані з метою забезпечення широкомасштабного використання його потенційних можливостей та переходу підприємства до якісно нового стану [7].

Елементами ресурсного забезпечення розвитку підприємства можна вважати всі види ресурсів, які певним чином пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства. Головна проблема аналізу складових ресурсного забезпечення полягає в тому, що всі його елементи повинні функціонувати як взаємопов'язана сукупність. Виходячи з цього, закономірності розвитку підприємства можуть бути розкриті не як окремо взяті закономірності розвитку його складових, а лише за умови їх поєднання. Саме тому, важливим завданням є визначення ролі кожного окремого елемента виробництва [9]. Найбільш об'єктивним методом дослідження принципів формування системи ресурсного забезпечення розвитку промислового підприємства та аналізу його складових елементів виступає сценарний підхід.

Цілі формування компонентів ресурсного забезпечення повинні знаходитись у відповідності до обраної стратегії розвитку підприємства, до цілей внутрішніх бізнес-процесів і бути інтегрованими з кожною з них. Матеріальні ресурси підприємства слід формувати невід'ємно від потенціалу інтелектуальних активів та інших неосяжних ресурсів, тобто не створювати незалежні можливості, які не мають синергізму.

Сучасні умови розвитку підприємств вимагають зміни парадигми оцінки ефективності використання ресурсів підприємства. Ресурси не можуть і не повинні вимірюватись тільки таким показником, як величина затрачених на їх залучення грошових коштів. Цінність (вартість) ресурсів повинна визначатись їх відповідністю стратегічним пріоритетам розвитку підприємства, а не обсягом грошових коштів, витрачених на їх створення, або тим, скільки вони коштують самі по собі. Якщо ресурси повністю відповідають стратегії розвитку, то їх цінність для підприємства суттєво збільшується. І навпаки, якщо ресурси не відповідають стратегії, то навіть за умови витрачання на їх залучення значної суми грошових коштів, цінність їх буде незрівнянно малою.

Важливою умовою ефективного використання ресурсів для забезпечення розвитку є інтегрована взаємодія всіх ресурсів, що формують ресурсну базу розвитку підприємства. Оцінити ступінь такої взаємодії і залученості всіх ресурсів у виробничо-економічний цикл підприємства можна, використовуючи такі основні підходи [8, 10, 15]: витратний (майновий), порівняльний за (ринкових аналогів), капіталізації доходу та дисконтування грошового потоку. Новизни для економічної теорії вони не становлять.

Слід зазначити, що кожний із зазначених підходів реалізується за допомогою специфічних методів та методик, вибір яких залежить від об'єкта оцінки.

До витратних методів оцінки відносяться: метод порівняльної одиниці, метод поділу за компонентами, метод кількісної діагностики, метод обліку витрат на інфраструктуру, метод заміщення, метод індексації даних проектно-кошторисної документації. Порівняльна оцінка здійснюється за допомогою методу парних продаж, методу статистичних коригувань, експертних методів порівняння, методу мультиплікаторів порівняння. До результативних методів належать метод капіталізації доходу, метод дисконтування грошових потоків, метод залишкового доходу [11].

Існуюча ресурсна база забезпечення підприємства має профільне значення при розробці та формуванні стратегії розвитку, що також має відношення до оцінки та стану забезпечувальних ресурсів при розгляді та виборі стратегічних альтернатив розвитку [9] (рис. 1).

Рис. 1. Процес формування стратегії розвитку промислового підприємства за критерієм використання забезпечувальних ресурсів

Джерело: Розроблено авторами на основі [9]

Детальніше процеси управління забезпеченням в ході формування стратегії розвитку промислового підприємства представлено на рис. 2.

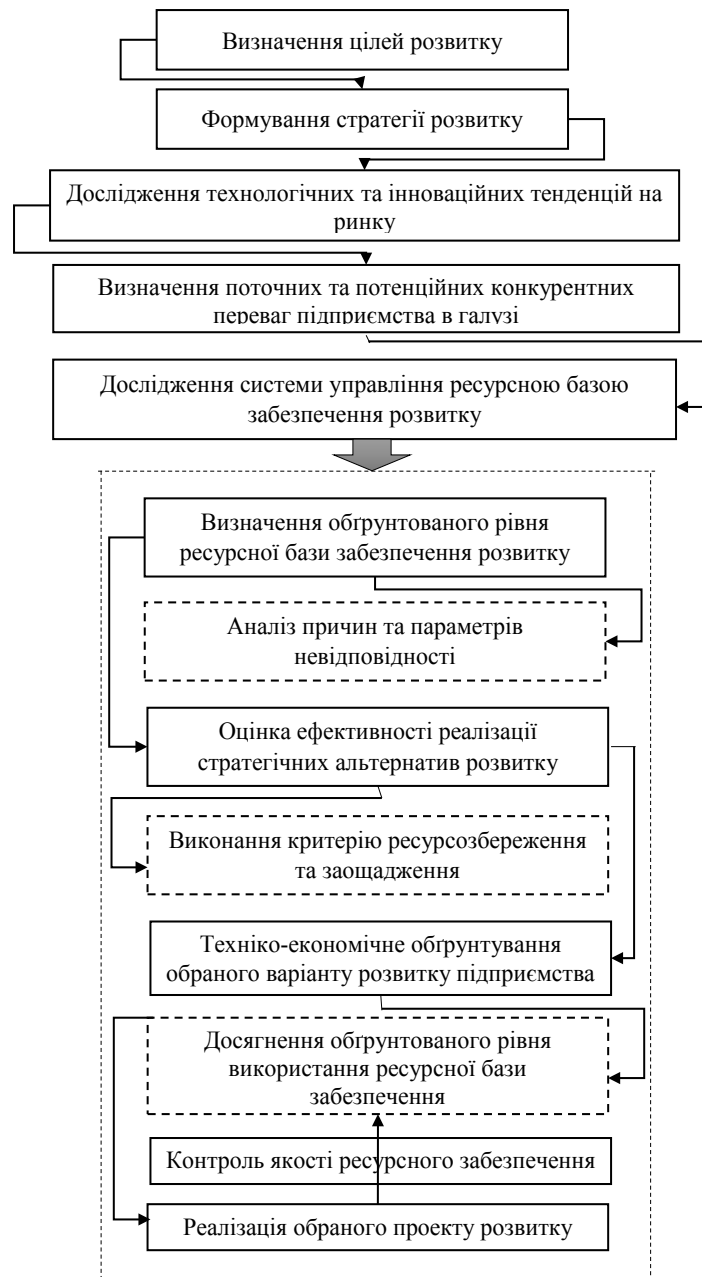

Рис. 2. Схема організації процесів управління забезпеченням промислового підприємства
Джерело: Розроблено авторами на основі [9]

Дослідження системи управління ресурсною базою забезпечення розвитку — п'ятий етап. Ресурсна база підприємства — це комплексне поняття, яке відображає систему показників, що характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Основними складовими ресурсної бази виступають:

1) матеріальні ресурси — це ресурси в натурально-речовинній формі, які використовуються у виробничій (господарській) діяльності підприємства. До їх складу входять основні фонди та частка оборотних фондів;

2) нематеріальні ресурси — об'єкти промислової та інтелектуальної власності, здатні приносити користь тривалий час: гудвіл, ноу-хау, база знань, база даних, патент, винахід та ін.;

3) трудові ресурси підприємства — кількість робітників, зайнятих на підприємстві, та тих, хто входить до його складу за основною та допоміжною діяльністю;

4) фінансові ресурси — сукупність грошових прибутків та надходжень, які знаходяться в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та для стимулювання робітників;

5) методи управління та організації ефективного використання ресурсів підприємства.

З представленої схеми на рис. 2 окремо звернемо увагу на момент визначення обґрунтованого (необхідного) рівня ресурсної бази забезпечення розвитку промислового підприємства. Актуальність такого обґрунтування зумовлена, на нашу думку, ключовими положеннями ресурсної теорії за Б.Вернерфельтом [12], які зводяться до такого:

1. Існують систематичні відмінності в організаціях, що зумовлені відмінностями в ресурсах, якими управляють організації і які необхідні для реалізації стратегії.

2. Ресурси нерівномірно розподілені серед фірм, що у свою чергу є причиною або конкурентних переваг, або уразливості організації.

3. Ресурси відносно нерухомі. Якщо конкурентна перевага фірми заснована на володінні яким-небудь ресурсом, фірми намагаються блокувати або уповільнювати розповсюдження даних ресурсів через бар'єри.

4. Стратегія великої організації включає досягнення рівноваги між експлуатацією існуючих ресурсів і розвитком нових [12].

Для визначення обґрунтованого (необхідного) рівня ресурсної бази забезпечення розвитку необхідно провести оцінку:

- фактичного стану ресурсної бази забезпечення розвитку обраних підприємств промисловості для дослідження;
- потенційні резерви для зростання ресурсної бази забезпечення розвитку;
- оцінки можливостей розвитку підприємства за різними сценаріями коливання зовнішнього середовища.

Схему визначення обґрунтованого (необхідного) рівня ресурсної бази забезпечення розвитку промислового підприємства представлено на рис. 3.

Рис. 3. Схема визначення обґрунтованого (необхідного) рівня ресурсної бази забезпечення розвитку промислового підприємства

Джерело: Розроблено авторами на основі [9]

До необхідного рівня ресурсної бази ми схильні зараховувати ті, які сприяють досягненню конкурентних переваг компанії. Дж. Барні [13] виділив чотири критерії для оцінки стратегічних активів: 1) цінність для організації; 2) відсутність замінників; 3) складність або неможливість копіювання або відтворення; 4) рідкісність серед активів конкурентів. Досягнення необхідного рівня ресурсів обґрунтовують як стратегію управління ресурсозбереженням та ресурсозаощадженням на підприємстві. Під ресурсоефективністю стратегії вона розуміє довгостроковий і якісно визначений напрям діяльності, що дозволяє організації (галузі, національній економіці) здобути конкурентні переваги та досягти поставлених цілей в мінливому зовнішньому середовищі на основі впровадження інноваційних технологій, раціонального розподілу й використання внутрішніх ресурсів [14].

До основних елементів, які необхідно враховувати при розробці стратегії управління ресурсозбереженням та ресурсозаощадженням, слід віднести:

— розподіл ресурсів (системотвірний елемент) — співвідношення, пріоритети, цілі (проекти), функції;
— використання ресурсів (результатоформуючий елемент) — обмеження (нормативи), функції, стимули, пріоритети;
— поповнення ресурсів (стратегієзабезпечувальний елемент) — цілі, структура, обсяги (величина), можливості [14].

До основних умов формування стратегії ресурсоефективності на підприємстві слід віднести:

прогресивні техніко-технологічних рішень та матеріалів;
— системи управління ресурсоспоживанням;
— механізми ресурсо- та енергозбереження та стимулювання їх упровадження на підприємствах;
— фінансові моделі ефективного використання всіх видів ресурсів.

Висновки та пропозиції. Визначено, що комплексні ресурсозберігаючі проекти, які повинні розроблятися й упроваджуватися на підприємствах, обов'язково мають забезпечувати під відповідним контролем оптимізацію споживання всіх видів ресурсів. При цьому стратегічне управління ресурсоспоживанням має забезпечуватися дотриманням ряду принципів, до числа яких слід віднести:

— науковість у поєднанні з елементами мистецтва управління;
— цілеспрямованість стратегічного управління;
— гнучкість стратегічного управління;
— єдність стратегічних планів і програм;
— створення необхідних умов для реалізації

формування сильної організаційної структури, розробку системи мотивації, вдосконалення структури управління.

На основі аналізу та вибору пріоритетних стратегічних альтернатив з подальшим встановленням взаємозв'язку між довгостроковими цілями розвитку підприємства та існуючими або очікуваними (потенційними) ресурсами, що входять до складу ресурсної бази забезпечення, досліджено та відібрано підхід до організації процесів управління забезпеченням при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства, додатковою особливістю є запропонована складова щодо контролю якості ресурсного забезпечення.

1. Шандова Н.В. Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства / Вісник ЖДТУ 2017. № 1 (79) — режим доступу: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/96700/923712>;
2. Лучик В. Є. Методологія сценарного прогнозування соціального та економічного розвитку регіонів / Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. Вип. III (59);
3. Джур О.Є. Ієрархія стратегічних намірів в управлінні конкурентоспроможністю підприємства космічної галузі / Проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств: III міжн. наук. практ. конф. 2015 р., Одеса, ОНПУ. 161 — 163 с.;
4. Жадан М. І., Котова І. В. Мінімізація операційних витрат підприємства на основі факторного аналізу на прикладі товариство з обмеженою відповідальністю «торговий дом ммк». / Ефективна економіка. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6562> (дата звернення: 18.04.2023);
5. Пилипенко А. А., Ялдин І. В. Сценарний підхід до обґрунтування стратегії стійкого розвитку інтегрованої структури бізнесу / Ефективна економіка № 6, 2015 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4128>.

– Дата звернення: 18 березня 2023р.; 6. Джусов О.А., Прокоф'єва А.Д. Стратегічні альтернативи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Менеджмент інновацій. – 2014 №3.24 – 31 с.; 7. Масліченко, О.М. Особливості ресурсного забезпечення розвитку підприємств [online]. 2013. Доступно: <<https://www.google.com.ua/-www.kneu.kiev.ewf9u32u494u.doc> [Дата звернення 13 квітня 2023].; 8. Blackwell, A. Strategy Roadmaps: New Forms, New Practices. Lecture Notes in Computer Science. 2008. Vol. 5223. 127-140 p.; 9. Русінова, О.С., Управління забезпеченням розвитку промислових підприємств на основі дивергентно-конвергентного підходу: теорія, методологія та практика: монографія. 2017. Київ: ФОП Халіков Р.Х., 366 с. 10. Dissel I. Value roadmapping / Research Technology Management. 2010. Vol. 6. 28-30 p.; 11. Гребешкова, О.М., Федорцова, І. О. Стратегічна діагностика активів підприємства: постановка проблеми. / Сіверянський літопис: Всеукраїнський науковий журнал. 2007. 6, 196-203 с.; 12. Wernerfelt, B. A. Resource Based View of the Firm / Strategic Management Journal. 1984. 5. 171–184 p.; 13. Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage / Journal of Management. 1991, 17 (1), 99–120 p.; 14. Андрушків, Б.М. Інструменти управління ресурсним забезпеченням розвитку підприємств / Економіка і управління – науковий журнал. 2017. №2 (74), 36-41 с.; 15. Phaai, R. Technology roadmapping – A planning framework for evolution and revolution / Technological Forecasting & Social Change. 2004. Vol. 71. 5-26 p.; 16. Трудід, О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства. 2002. Харків: Вид. ХДЕУ. 345 с.

1. Shandova N.V. A scenario approach to determining the direction of the enterprise's development / Bulletin of ZHTU 2017. No. 1 (79) - access mode: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/96700/923712>; 2. Luchyk V. E. Methodology of scenario forecasting of social and economic development of regions / Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences. Chernivtsi: CHTEI KNTU, 2015. Issue III (59); 3. Jur O.E. Hierarchy of strategic intentions in managing the competitiveness of space industry enterprises / Problems of ensuring the economic development of industrial enterprises: III International of science practice conf. 2015, Odesa, ONPU. 161 - 163 с.; 4. Zhadan M.I., Kotova I.V. Minimization of operating costs of the enterprise based on factor analysis on the example of limited liability company «trading house mmk». / Efficient economy. 2018. No. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6562> (access date: 04/18/2023).; 5. Pylypenko A. A., Yaldin I. V. A scenario approach to justifying the strategy of sustainable development of an integrated business structure / Effective Economy No. 6, 2015 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4128>. – Application date: March 18, 2023; 6. Jusov O.A., Prokofieva A.D. Strategic alternatives for the development of foreign economic activity of enterprises / Management of innovations. – 2014 No. 3.24 – 31 с.; 7. Maslichenko, O.M. Peculiarities of resource support for the development of enterprises [online]. 2013. Available: <<https://www.google.com.ua/-www.kneu.kiev.ewf9u32u494u.doc> [Accessed April 13, 2023]; 8. Blackwell, A. Strategy Roadmaps: New Forms, New Practices. Lecture Notes in Computer Science. 2008. Vol. 5223. 127-140 p.; 9. Rusinova, O.S., Management of ensuring the development of industrial enterprises based on the divergent-convergent approach: theory, methodology and practice: monograph. 2017. Kyiv: FOP Khalikov R.H., 366 p.; 10. Dissel I. Value roadmapping / Research Technology Management. 2010. Vol. 6. 28-30 p.; 11. Grebeshkova, O.M., Fedortsova, I.O. Strategic diagnosis of enterprise assets: problem statement. / Siveryanskiy litopis: All-Ukrainian scientific journal. 2007. 6, 196-203 p.; 12. Wernerfelt, B. A. Resource Based View of the Firm / Strategic Management Journal. 1984. 5. 171–184 p.; 13. Barney J.B. Firm resources and sustained competitive advantage / Journal of Management. 1991, 17 (1), pp. 99–120; 14. Andrushkiv, B.M. Management tools for resource provision of enterprise development / Economics and management - scientific journal. 2017. No. 2 (74), pp. 36-41; 15. Phaai, R. Technology roadmapping – A planning framework for evolution and revolution / Technological Forecasting & Social Change. 2004. Vol. 71. 5-26 p.; 16. Tridid, O.M. Organizational and economic mechanism of strategic development of the enterprise. 2002. Kharkiv: Ed. KhDEU 345 c.